

Kedves Olvasóink! Előző lapszámunkban a generációs logika relevanciájáról olvashatták Böcskei Balázs és munkatársai vitaindítóját.¹ Ebben a számunkban Pintér Róbert alábbi válaszcikke mellett a Tanulmányok rovatban szereplő Nemzedékek némenklatúrája című tanulmány is e vitaindítóra reflektál.

PINTÉR RÓBERT

Horoszkópnál több, robosztus tudományos megközelítésnél kevesebb

Válasz BÖCSKEI BALÁZS – FEKETE MARIANN – NAGY ÁDÁM – SZABÓ ANDREA *Hoztam is ajándékot, meg nem is – A generációs diskurzus értelme és a COVID-generáció* c. vitaindító cikkére

ÉRTELMEZÉSEK, VITÁK

KÖZÖS KIINDULÓPONTOK

Először is szögezzük le, hogy teljes mértékben egyetérték a szerzők kiindulópontjaival. Évek óta keresek egyetemi hallgatóimnak a generációkutatás problémáit ennyire jól összefoglaló cikket magyar nyelven, amely képes a tudományos háttér mellett az elméletek alapvető problémáit is bemutatni.

Amely röviden definiálja és le is írja a generációkat. További erőssége a cikknek, hogy érzésem szerint képes lesz a felsőoktatás berkeiben megszólítani a fiatalokat azzal, ahogy felveti: létezik-e vajon COVID-generáció.

Hogy jobban érthető legyen az álláspontom, szeretném elmondani: már közel egy évtizede „bögyőmben van” az (utóbbi években egyre nagyobb népszerűsége szert tevő)

generációkutatás. Ahol nem a mannheimi értelemben vett közös élmények *generálnak* egy generációt (Mannheim, 2000 [1928]), hanem szimplán a születés éve és egy adott életkor. Ennyiben költőinek is érzem a szerzők alfa generációra vonatkozó kérdését („jellemezhetők lesznek-e mannheimi értelemben önálló generációként”). Ez ugyanis véleményem szerint senkit nem érdekelt igazán, amikor elnevezték a még meg sem születetteket alfa generációnak, bőven elég volt a szakértőknek, hogy tudják, mikor fognak megszületni, ebben a keretben a többi már úgyis jönni fog magától.

Valójában az X, Y, Z stb. generációk jellemzései szerintem közelebb vannak a sztereotípiákhoz, mint egy tudományosan ki-munkált, empirikus módszerekkel sokszorosan megvizsgált, falszifikációs

¹ Böcskei B., Fekete M., Nagy Á. és Szabó A.: Hoztam is ajándékot, meg nem is – A generációs diskurzus értelme és a COVID-generáció. *Új Pedagógiai Szemle*. 73. 11–12. sz. 75–83.

kísérleteket kiállt robotstus elmélethez. Ha rosszmájú akarnék lenni, azt mondanám: a generációk leírása bizonyos szempontból még rosszabb is, mint például a horoszkópokhoz használt csillagjegyeké, mert ott legalább 12 kategóriába osztják az embereket a születési dátumuk alapján, nem is beszélve az aszcendensekről. Az mégiscsak több, mint az öt-hat, amit a generációkutatás használ a ma élő nyolcmilliárd ember jellemzésére. De lépünk túl ezen, fogadjuk el, hogy a generációk jelentik a vizsgálat tárgyát, már csak azért is, mert ezek ismert meghatározásegyüttese egy elterjedt, népszerű megközelítést jelez, és a horoszkópokhoz képest sokak számára tudományosan teljességgel megalapozott leírása a világnak.

A generációkutatással kapcsolatban az egyik legfontosabb probléma, hogy egydimenziós; egyetlen változó – az életkor – mentén próbálja meg leírni a társadalmat. A kora azonban nem határoz meg senkit teljesen, ezt feltételezni véleményem szerint szimpla *ageizmus* (az az attitűd, amikor kizárólag a kora alapján diszkriminálnak valakit). Meggyőződésem, hogy a mai világban egyelőre (még) a kor mellett szükséges tudni a társadalmi-gazdasági státuszt, a településtípust, a vagyoni és jövedelmi helyzetet vagy az iskolai végzettséget. Egy budapesti gimnazista világrépa, értékrendszere és szokásai nagy valószínűséggel közelebb vannak egy berlini gimnazistáéhoz, mint a halmozottan hátrányos helyzetű, az iskolarendszert 16 évesen elhagyó borsodi roma fiataléhoz. Viszont a generációs megközelítés életkor-alapvetése mentén könnyen úgy tűnhet, hogy egyikük közt sincs érdemi különbség.

MIÉRT NEM JÖNNEK AZ ÖREGEK?

Ha már ageisták vagyunk, akik életkor alapján diszkriminálnak embereket, akkor érdekesebb lenne a fiatalok helyett az idősebbekre koncentrálni. Abban az előregedő Európában (*Molnár és Koczor-Keul, 2013*), ahol élünk, legalábbis furcsa, hogy a generációs elmélet leple alatt miért folyton szinte csak a fiatalokról beszélünk, miért van bennünk az a késztetés, hogy „jönnek a fiatalok, meg kell őket érteni”?

Valójában nem a fiatalok jönnek, hanem az öregek. Egyre nagyobb súlyuk lesz, egyre nagyobb arányban lesznek jelen a társadalom különböző szinterein, és meghatározóak lesznek politikai vagy gazdasági szempontból is. Előbbinek oka, hogy aktívabb választópolgárok, mint a fiatalok (*Szabó és Kern, 2011*), utóbbinak, hogy szépen lassan eltörlődik az aktív munkavállalók és az idősebb, részben nyugdíjas korú állampolgárok aránya (*Szécsi, 2014*), ami óriási gazdasági kihívást jelent világszerte.

Ha cinikusak akarunk lenni, akkor az idősek megértése a fogyasztói társadalom, a kapitalizmus aktív szereplői és a marketing szempontjából is kulcsfontosságú lenne. Hiszen könnyen lehet, hogy a mai fiatalok rosszabbul fognak élni, mint a szüleik generációja. (Az Egyesült Államokban például már széles körű vita folyik erről – lásd *Gordon [2017]*, aki szerint az egyenlőtlenségek nőnek, az oktatás stagnál, a népesség előregszik, a felsőfokú végzettség megszerzése egyre költségesebb, miközben a szövetségi kormány eladósodik, és nem talál megoldást). Ha ez megvalósul, akkor a fiatalok

valójában nem a fiatalok jönnek, hanem az öregek

fogyasztóként is kevesebb szabadon elkölthető jövedelemmel fognak rendelkezni, tehát a termékeket és a szolgáltatásokat is érdemesebb lenne inkább a középkorú vagy annál idősebb rétegek számára célozni, amihez elengedhetetlen lenne az ő jobb megértésük. Ehhez képest szinte folyamatosan a fiatalokról folyik a diskurzus, a társadalom sokkal fontosabb részét képező idősek helyett.

KORONAVÍRUS ÉS GENERÁCIÓS ÉLMÉNYEK

Az elméleti alapok összeszedésén túl a cikk kétségkívül legerősebb része a szerzők saját empirikus kutatási eredményeinek ismertetése, amely a koronavírus mint generációs élmény kérdéseit járja körbe. Viszont azt gondolom, generációs szempontból nézve – és továbbra is az ageizmus fonalán haladva – egyáltalán nem csak a 16–29 évesek (az empirikus kutatásokban fiataloknak tekintett korcsoportba tartozók) élményei lehetnek vizsgálódásra alkalmasak a koronavírus kapcsán. Bár egyetlen, több hullámból álló világjárványt okozott a COVID-19, sokféleképpen élték meg azt a különböző korosztályok tagjai. Ezek a korosztályok szerintem mind alkalmasak lennének arra, hogy önálló kutatás tárgyát képezzék. Ha életkor szerint haladunk a fiataloktól az idősebbek felé – mégpedig egészen kis lépésekben –, akkor láthatjuk: evidensen más és más tipikus élethelyzeteket éltek meg a járvány ideje alatt, és ez maradandó korosztályspecifikus élményekhez vezethetett. Más tapasztalt, aki óvodás korú volt, otthon kellett

más és más élethelyzeteket éltek meg a járvány ideje alatt

maradnia, és még a játszótérre sem tudott lemenni a szüleiével. Más, aki elsősként írni és olvasni tanult otthon, és így kellett volna az infokommunikációs technológiát magabiztosan és önállóan használnia. Más, aki alsó tagozatra járt, vagy az, aki felsősként esetleg felvételizett, aki középiskolába járt vagy érettségizett. Más, aki személyes munkahelyi jelenlétet korlátozó környezetben helyezkedett el pályakezdőként. De ugyancsak meghatározóak lehetnek a fiatal, kisgyermekes szülők élményei, ahogy a nagyobb gyerek(ek)kel együtt élőké, vagy a nagyszülőké, akik esetleg ki sem mertek mozdulni otthonról. És akkor nem írtam a gyerektelenekről, akiknek különösen meghatározó lehetett a hosszú ideig tartó szociális elszigeteltség. Végeredményben akkor mindenkiről elmondható, hogy COVID-19-generáció tagja? Hiszen elképzelhető, hogy van közös, adott életkorhoz és élethelyzethez kötődő generációs élménye (persze vizsgálatok nélkül ezek csak hipotézisek lehetnek). De akkor miért gondoljuk mégis, hogy ez csak a fiatalokra korlátozódik?

Mielőtt azonban nekifognánk a generációk COVID-19-élményeit átfogó módon kutatni, fontos látni, hogy itt is keresztbemetsz(het)ik az életkorból fakadó élményeket a korábban már említett *fent-lent*, *város-vidék*, *gazdag-szegény*, illetve más, rejtettebbnek mondható törésvonalak. Bár nem empirikus kutatásból származó adatok mentén, hanem csupán baráti körben szerzett tapasztalat szerint, de: okozhatott konfliktust két család és gyerekei között, ha a vidékre ideiglenesen leköltöző családban a gyerekeknek volt online oktatás, a helyben tanuló falusi gyerekeknek viszont nem (nem annyi és

nem úgy), és nem értették a városi gyerekek, nekik miért kell tanulni, ha a szomszédoknak nem. Tehát a COVID-19-járvány sem adhatott egységes élményt csupán az életkorok mentén.

TECHNOLÓGIA MINT GENERÁLÓ TÉNYEZŐ

Mint információstársadalom-kutató számára, nekem a legérdekesebbek a cikkben a generációk és a technológia viszonyát firtató részek voltak. Például, hogy „minél fiatalabb valaki, a személyes kapcsolatok anélkül inkább háttérbe szorulnak, és a digitalizáció annál nagyobb teret és időt von el tőle, különösen a tinédzserkorszakot tekintve.” Ezt olvasva felmerült bennem az évtizedek óta vizsgált és vitatott kérdés (Szécsi, 2019), hogy mit értünk személyes kapcsolatok alatt (vajon a mediatisztált kapcsolatok miért nem eleve azok), mit csinálnak az alfa és Z generációk tagjai a technológiai eszközök segítségével, és miért gondolják ezt az idősebbek másodrendűnek, nem „igazinak” az offline személyes kapcsolatokhoz képest. Mert nem ugyanaz az élmény, ha valaki egyedül játszik videojátékot, mint ha a kortársaival közösen teszi ezt online, továbbá nem mindegy az sem, hogy egyedül használja-e kikapcsolódásra az okostelefonját, vagy együtt másokkal, kapcsolattartásra, közös szórakozásra. Ilyen kérdésekről jó lett volna többet olvasni – bízom benne, hogy a kutatás eredményeiből a technológia és a fiatalok kapcsolatára vonatkozóan születik még írás.

Ugyancsak érdekes dilemma, hogy a vitaindító által jelzett „önmegvetés” mennyire egy kívülről, a szülőktől, nagyszülőktől,

tanároktól kapott kritika internalizálása, és mennyire fakad belülről. Illetve mennyire függhet ez össze a digitális eszközökkel, technológiával kapcsolatos eltérő attitűdökkel – vagyis az idősebbek talán a koronavírus-járvány által katalizált kényszerdigitalizáció okozta frusztrációkat vetítik a gyerekekre. Hiszen korábban azt sajnálták nekik, hogy ne használják annyit a digitális eszközeiket – a járvány miatt viszont maguk is sok esetben épp erre kényszerültek.

Azt is írják a szerzők friss kutatásuk alapján, hogy „a generációk közötti különbségek elsősorban kulturális és technológiai jellegűek”. Ez felvet egy érdekes dilemmát a jövővel kapcsolatban. Mivel egyre gyorsuló tempóban jönnek az új általános célú technológiák (Bekar, Car-

néhány évente megváltozó élményközösségek

law és Lipsey, 2018), gyorsabban, mint egy-egy generáció (15-20 év), felmerül a kérdés: hogyan tud egyes technológiák elterjedése és használata generációs élmény alapjává válni? Kurzweil akcelerációs tézise szerint a 21. században a korábbi történelmi időkben tapasztalt 20 ezer évnnyi emberi fejlődésnek megfelelő változást fogunk megélni egyetlen évszázad alatt (Kurzweil, 2021). Ha a generációk alapja a közös szocializációs élmény (értsd: amit e szocializáció ideje alatt egy-egyén megtanult, azt relevánsnak éli meg a túlélése és interperszonális együttműködése szempontjából egész élete során), akkor a most 15-20 évben meghatározott generációk szövete helyett egy néhány évente megváltozó élményközösségeket felölelő – vagyis a mostaninál jóval töredezetten – generációs struktúrát kapunk. Hiszen néhány évente gyökeresen eltérő élményeket élnek meg a fiatalok az eltérő technológiai környezet miatt. Ez persze egyelőre csak egy hipotézis, de

érdekes kutatási kérdés lehetne a jövőben a generáció- és ifjúságkutatók számára.

AZ IGAZI KÉRDÉS

Mégis, az igazi kérdés valójában az, hogy a generációelmélet közelebb visz-e minket a valóság megértéséhez, vagy sem? Érvényes modell-e a valóság értelmezésére, vagy csak egy igen népszerű pótlék? A fentebbiek alapján talán már sejthető, hogy én az utóbbira hajlok. Nem hiszem, hogy tényleg egyfélék lennének az azonos korú emberek, pusztán csak az életkoruk miatt. Míg az életkor döntő voltát könnyebben elfogadjuk a fiatalok vagy az idősek kapcsán (ami, mint láttuk, szimpla előítélet), az aktív korú felnőtteket hajlamosak vagyunk sokkal többféle változóval leírni: nemmel, településtípussal és régióval, iskolai végzettséggel, jövedelemmel, a munkavégzés jellegével, társadalmi státusszal, vagyoni helyzettel, politikai attitűddel, fogyasztási szokásokkal, nemzetiséggel és rasszal, szabadidős tevékenységekkel, materiális és immateriális értékekkel stb. Ugyanakkor ezek a leírások sokrétűek, komplexek, nem feltétlenül homogének, nehezen előálíthatóak (a magas adatigényük miatt), körülményesen elmagyarázhatóak, és nem heurisztikusak. Nem véletlen hát, hogy nem is populárisak, így aztán a közbeszédben marad a szexi és trendi egydimenziós „generációzás” szinte mindenhol. A teljesség igénye nélkül:

könnyű azon kapni
magunkat, hogy a
generációkat jelölő betűkkel
magyarázunk meg valamit

tévé- és rádióműsorokban, podcastokban, YouTube- és TikTok-videókban, munkahelyi tréningeken és oktatásban egyaránt.

Ezért terjedt el ez a megközelítés nemcsak a társadalomkutató értelmiség köreibben, hanem a társadalom szinte minden szintjén. Mivel mindenhol jelen lévő diskurzust alkot, könnyű azon kapni magunkat, hogy mi magunk is használjuk, és a generációkat jelölő betűkkel magyarázunk meg valamit – az eltérő munkahelyi viselkedések vagy bármi egyéb kapcsán.² A kritikai generációkutatás pedig megmarad a szociológusok és ifjúságkutatók köldöknézős, elefántcsonttornyokból halkán kiszűrődő dohogásának, amit végeredményben lenyom, és saját kakofóniájával elnyom a vulgártudományos generációs megközelítés. Ezzel érzésem szerint távolabb kerülünk a valóság megértésétől, így a megfelelő cselekvés lehetőségétől is, hogy érdemben változtassunk a világon, ha nem tetszik benne valami.

Viszont ne legyünk igazságtalanok: ahhoz képest még mindig sokkal jobb a generációelmélet, mint ha egyáltalán nem tudományos alapon magyaráznánk a világot, hanem mondjuk összeesküvés-elméletekkel, fatalista világképek alapján, terrorizmushoz vezető vallási ideológiák vagy esetleg horoszkópok mentén – mindegyikre találni szép számmal negatív példát a közösségi média korában. Szóval számomra horoszkópnál több, robotstus tudományos megközelítésnél viszont kevesebb a közbeszéd által ma legitimált generációs elmélet.

² A generációelmélet – mint minden társadalmi jelenséget magyarázni képes megközelítés – popularitását remekül használja ki az Australian Lamb 2024-ben készült háromperces reklámja, ahol a „generation gap” tényleges szakadék, amely az egyes földdarabokon élő generációkat elszakítja egymástól, mindaddig, amíg a grillezett báránsült szeretete véget nem vet a generációk közötti háborúskodásnak: <https://www.youtube.com/watch?v=V1e0apyGASc>

IRODALOM

- Gordon, R. J. (2017): *The Rise and Fall of American Growth: The US Standard of Living since the Civil War*. Princeton University Press, Princeton & Oxford. DOI: 10.1515/9781400888955
- Bekar, C., Carlaw, K. és Lipsey, R. (2018): General purpose technologies in theory, application and controversy: a review. *Journal of Evolutionary Economics*. **28**. 1005–1033. DOI: 10.1007/s00191-017-0546-0
- Kurzweil, R. (2001): The law of accelerating returns. In: Teuscher, C. (szerk.): *Alan Turing: Life and legacy of a great thinker*. Springer, Berlin – Heidelberg. 381–416.
- Mannheim, K. (2000 [1928]): A nemzedékek problémája. In: Uő: *Tudásszociológiai tanulmányok*. Osiris, Budapest.
- Molnár T. és Koczor-Keul M. (2013): A magyar társadalom előregedésének vizsgálata Európai összehasonlításban. *DETUROPE – The Central European Journal of Regional Development and Tourism*. **5**. 1. sz., 23–41. DOI: 10.32725/det.2013.003
- Szabó A. és Kern T. (2011): A magyar fiatalok politikai aktivitása. In: Bauer B. és Szabó A. (szerk.): *Arctalan (?) nemzedék? Ifjúság 2000–2010*. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 37–80. Letöltés: https://barankovicsarchiv.hu/_f/honlapra/arctalan-nemzedek-1.pdf#page=37 (2024. 03. 20.).
- Szécsi G. (2019): Közösség, kultúra, mediatizáció. *Kulturatudományi Szemle*. **1**. 1. sz., 4–19. Letöltés: <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/23153/kulturatudomanyszemle2019-01.pdf> (2024. 03. 20.).
- Szécsi J. (2014): Az időszedő munkavállalók helyzete a munkaerőpiacon. *Esély*. **25**. 2. sz., 113–128. Letöltés: https://www.esely.org/kiadvanyok/2014_2/szecsipdf (2024. 03. 20.).

*Ködmön Kincső (2. osztály) –
2023, tempera, vászon*